

***Nomads as Agents of Cultural Change: The Mongols and Their Eurasian Predecessors*, ed. Reuven Amitai & Michal Biran, University of Hawai'i Press, Honolulu 2015. IX+345 sayfa, ISBN 978-0-8248-3978-9**

Mustafa UYAR*

Avrasya göçerleri, komşuları Çin, Hindistan, İnan, Ortadoğu, Doğu ve Orta Avrupa'nın yerleşik-tarım toplumlarının gelişmesinde, dolayısıyla dünya tarihinde önemli bir rol oynamışlardır. Her ne kadar söz konusu bu yerleşik toplumlar, göçerleri daimi bir tehdit olarak görmüş ve "barbar" şeklinde nitelemişse de, yaygın kanaatin aksine, onların bu toplumlar üzerindeki etkisi salt istila, yağma ve tahripten daha öte ve daha karmaşık bir mahiyet arz eder. Özellikle yerleşik toplumları yönettikleri devirlerde göçer kültürünün, onlara ait kültür öğelerini değiştirdiğini; bu anlamda göçerlerin Avrasya kültür değerlerinin söz konusu coğrafyada dolaşımını sağlayan birer vasıta, katalizör ve kültürel değişimi hızlandıran birer muharrir oldukları görülür. Diğer taraftan onlar, kültürel gelişim sürecinde fikirlerin, inançların, bilgi ve teknolojinin, maddi ve manevi kültür öğelerinin taşınmasında edilgen konumda bulunmayıp, bizzat bu terakkide aktif biçimde rol almışlar; bu değişime katkıda bulunmuşlardır. Tercihleri ve ortaya koydukları inisiyatifler, yalnızca idare ettikleri coğrafyalarda değil, başka topraklarda da birtakım kültürel ve entelektüel değişime zemin hazırlamıştır. Göçerler için, çoğu zaman olumlu anlamda ve birleştirici yönlerine atfen kullanılan *pax* terimi, aslında bu kültürel kaynaşma olgusunun üst çerçevesini ifade eder.

Tanıtıma konu ettiğimiz eser, göçerleri Avrasya'daki kültürel değişimin bir aracı şeklinde ele almakta; bu bağlamda dünya çapında bu konu üzerine yetkin eserler ortaya koymuş araştırmacıları bir araya getirmektedir. Eski çağlardan başlayarak Asya ve Avrupa arasında faaliyet göstermiş göçer unsurlar, yukarıda sözü edilen çerçevede, on dördüncü yüzyıla kadarki zaman diliminde incelemeye tabi tutulmakta; bu değişimin zirvesine ulaştığı

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü (uyar@ankara.edu.tr).

Moğol İmparatorluğu bahsini de içine almakta; böylece geniş bir coğrafyada, uzun bir zamandaki örnekleri okuyucuya sunmaktadır. Bu eserde yer alan çalışmalar, askerî nitelikte olmayan Avrasya göçer kültürünün yerleşik tarım toplumlari ile girdiği etkileşimin de altını ayrıca çizmektedir.

Nomads as Agents of Cultural Change: The Mongols and Their Eurasian Predecessors adlı eser, Reuven Amitai ve Michal Biran'ın editörlüğünde, tarih disiplinin değişik alanlarında uzman on iki akademisyen tarafından meydana getirilmiştir. Her ne kadar mongolistler ve Ortadoğu uzmanları tarafından gayet iyi tanınırsalar da, yazımıza konu ettiğimiz eserin editörlerini, bu iki önemli bilim insanını kısaca hatırlatmak gerekirse:

İsrail kökenli Amerikalı tarihçi ve yazar, Ortaçağ İslam tarihi ve medeniyeti uzmanı Prof. Reuven Amitai'nın çalışmaları, Suriye ve Filistin sahasında Memlûk tarihi üzerine yoğunlaşmaktadır. Memlûk-İlhanlı ilişkileri bağlamında Moğol tarihine dair önemli eserleri de mevcuttur. Pennsylvania, London, Princeton, Bonn, Sorbonne üniversitelerinde çeşitli akademik faaliyetler yürüten Amitai, Hebrew Üniversitesi'nde İslami ve Ortadoğu Çalışmaları Bölümü Başkanlığı görevinde bulunmuş olup, 2012 itibariyle de aynı üniversitenin İnsani Bilimler fakültesinin dekanıdır.

Hebrew Üniversitesi İslami ve Ortadoğu Çalışmaları Bölümü ve Asya Çalışmaları Bölümü'nde görev yapmakta olan Michal Biran, genel itibariyle İç Asya, Kitan, Kara-Hitay, Moğol İmparatorluğu ve mirası konuları üzerine çalışmaktadır. Amerika, Çin, Rusya ve İsrail'deki çeşitli üniversitelerde araştırmalarda bulunmuştur; halen 2014'ten itibaren adı geçen bölümde Profesörlük görevini sürdürmektedir.

Eserde yer alan, her biri ayrı birer tanıtıma konu olabilecek çalışmaları, Biran'ın "Introduction" kısmında verdiği bilgilerin de ışığında kısaca şöyle niteleyebiliriz:

Michal Biran ("Introduction: Nomadic Culture", s. 1-9), *Introduction* kısmında genel hatları ile göçerlerin kültürüne, kültürel alışverişine ve bunun gelişimi/değişimindeki rollerine değinmekte; eseri ve eserdeki çalışmaları kısaca tanıtmaktadır.

Gideon Shelach-Lavi ("Steppe Land Interactions and Their Effects on Chinese Cultures during the Second and Early First Millennia BCE", s. 10-31), Milattan önceki dönemlerde, Çin'in kuzeyinde yer alan konargöçerlerin Çin ile olan ilişkileri ve bunun daha sonraki Çin politikalarına etkisi üzerinde durmaktadır.

Anatoly M. Khazanov ("The Scythians and Their Neighbors", s. 32-49), göçer politik kültürünün şekillendiği çerçevede, İskitlerin Akdeniz ve Doğu Avrupa saharlarındaki komşuları ile ilişkilerini ele almaktadır.

William Honeychurch, (“From Steppe Roads to Silk Roads: Inner Asian Nomads and Early Interregional Exchange”, s. 50-87), Roma ile Çini birbirine bağlayan İpek Yolu’nun şekillenmesinde Hunların oynadıkları rolü, yeni arkeolojik veriler ışığında tahlil etmektedir.

İsenbike Togan (“The Use of Sociopolitical Terminology for Nomads: An Excursion into the Term *Buluo* in Tang China”, s. 88-118), erken Ortaçağ dönemi Türk topluluklarının Çin kaynaklarında nasıl adlandırıldıklarını, Türklerin Çin tarih yazımı ve terminolojisine ne şekilde etkide bulunduğunu ele almaktadır.

Thomas T. Allsen (“Population Movements in the Mongolian Eurasia”, s. 119-151) göçer siyasi kültürünün yerleşik toplumlar üzerinde en etkin olduğu dönem, yani Moğol idaresi sırasında gerçekleştirilen nüfus hareketliliğini ele almaktadır. Bu bağlamda Avrasya kıtasında gerçekleşen göç, tehcir ve çeşitli yer değiştirme hadiselerini, sebep ve sonuçları çerçevesinde incelemektedir.

Michal Biran (“The Mongols and Nomadic Identity: The Case of the Kitans in China”, s. 152-181), Moğol fetihlerinin başladığı sırada Çin’deki Kitanların durumunu ele almakta; sonrasında ise onların etnik bakımdan nasıl asimilasyona uğradıklarını vurgulamakta; bu örnekle göçerlerin sadece yerleşik toplumları değil, benzer kültüre sahip diğer toplulukları da dönüştürdüğü savını ortaya atmaktadır.

George Lane (“Persian Notables and the Families who Underpinned the Ilkhanate”, s. 182-213)’in çalışmasında, Moğol imparatorluk kültürüne büyük katkı sağlayan yerli İranlı unsurların, Moğol saraylarında kendilerine saygın bir yer bulmaları; yönetimin bir parçası olmaları hasebiyle, İran’da hüküm süren Moğolları da “İran’ın son padişahları” şeklinde görmeleri olgusu, çeşitli örnekler verilerek işlenmiştir.

Morris Rossabi (“The Mongol Empire and Its Impact on the Arts of China”, s. 214-227), Yuan Hanedanı döneminde, sanatta vuku bulan gelişmeleri incelemekte; Moğolların bu ilerlemedeki aktif rollerine değinmektedir. Rossabi, bu sanatsal gelişimin Moğollara rağmen değil, Moğollar sayesinde vuku bulduğunun altını özellikle çizmektedir.

Reuven Amitai (“The Impact of the Mongols on the History of Syria: Politics, Society, and Culture”, s. 228-251), Moğolların ele geçirememiş olsalar dahi, Memlûk toprakları sahasında meydana getirdikleri kültürel, siyasi ve sosyal etkiye değinmekte; örneklerle bu kültürel olguyu açıklamaktadır.

István Vásáry (“The Tatar Factor in the Formation of Muscovy's Political Culture”, s. 252-270) Moğollar tarafından yaklaşık üç yüz yıl boyunca yönetilen Rus topraklarındaki Moğol siyasi kültürünü, ideoloji ve uygulamalar üzerindeki etkilerini değerlendirmekte; bu coğrafyadaki Moğol mirasını incelemektedir.

David Morgan, (“Mongol Historiography since 1985: The Rise of Cultural History” s. 271-282), Moğolların İran sanatının hamisi oldukları gerçeğini vurgulayarak, Moğol İmparatorluğunda cari tarih yazımını incelemekte; özelde Avrasya göçerleri, genelde ise Moğollar üzerine son yıllarda yapılan çalışmaları ele almakta; bu sahada kat edilen aşamayı değerlendirmektedir.

Dünyanın değişik akademilerinden, saygın bilim adamlarının vücuda getirdiği bu eserin, genelde Avrasya göçerleri ve özelde ise Moğolların tarihsel süreçte ilişkide buldukları kültürleri nasıl ve ne derece etkilediklerini; söz konusu etkileşimin boyutları ve göçerlerin bu bağlamdaki rollerini aydınlatacağı gibi, bu konulara ilişkin yapılacak sonraki çalışmalara önemli bir zemin oluşturacağı açıktır.